

ODISEJ JE ČITAO FLOBERA

(Stiv Tešić: *Karu*, prevela sa engleskog Tatjana Milosavljević, Narodna biblioteka Užice, Užice, 2017)

Književnost neretko ume da bude brža od stvarnosti – autor *izmisli* priču, koja se potom zaista desi u stvarnome životu. Takvi slučajevi čitalačku publiku često umeju da navedu na pogrešan zaključak kako su pisci tih knjiga vidoviti, pa se od „proroka“ očekuju tačni odgovori na sva ključna pitanja koja se tiču sudbine ovog našeg starog, dobrog sveta. A pisci takvih dela, međutim, nisu ni kladioničari ni vidovnjaci, već vrhunski majstori svoga zanata koji umeju da posmatraju ljude i njihove relacije, te da iz nekoliko naizgled beznačajnih detalja naslute skori nailazak krupnih društvenih promena, čije se posledice često ne mogu nazvati nikako drugačije nego katastrofom.

Jedan od tih velikih majstora bio je i američki pisac, dramatičar i filmski scenarista Stiv Tešić (1942–1996), dobitnik Oskara za film *Braking Away* (kod nas prikazivanog pod naslovom *Četiri mangupa*).

Tešić je pre više od četvrt veka, u jednom novinskom tekstu, skovao termin *postistinski*, koji je u jeku ere „lažnih vesti“ izabran za reč 2016. godine, da bi u svojoj poslednjoj knjizi, objavljenoj dve godine nakon njegove smrti, ovaj rođeni Užičanin opisao sve ono što je tokom 2017. snašlo Holivud i što se nezadrživo prelilo i dalje se preliva na ostatak sveta, uveliko suočenog sa ozbiljnom pretnjom totalne katastrofe. Međutim, naš zemljak u romanu *Karu* nije pisao ni o seksualnom zlostavljanju u svetu holivudskog glamura, ni o burnim talasima reakcija koji je porodio masovni feministički pokret #MeToo, niti se bavio Donaldom Trampom, niti bilo kojim od mangupa koji sudbinu sveta drže u svojim prljavim rukama, već je, pogodivši „u sridu“ problema koji nagriža ono što je preostalo od tkiva sve virtuelnije sadašnjice ispriповedao priču o modernom Odiseju koji se, smrtno usamljen i lišen svake nade u postojanje bilo kakve ltake, u ime svih nas pita: „Zašto tako živimo?“

Filmski scenarista po profesiji, Tešić je priču o ovom „malo verovatnom Faustu“, kako je kritičar *Njujork tajmsa* nazvao tragičnog junaka te vanserijske knjige, mogao da ponudi i kao predložak za film, ali se ipak odlučio za roman jer mu je ta forma jedina dozvoljavala da problem kojim se bavio dokraja istraži, te da nam podari kompleksno, višeslojno delo koje se otvoreno naslanja na najznačajnije narative iz istorije zapadne civilizacije i njene književnosti, a koje opet pomera granice narativnih strategija i stvara nešto potpuno novo i izuzetno vredno.

„Nevolja s jezikom je to što ponekad ima i sadržaj, pored tona“, reći će na jednom mestu Tešićev Karu, a na čitaocu je da sa uživanjem taj sadržaj otkriva sloj po sloj, svakako nijednog trenutka ne zanemarujući ni njegov ton.

Ovaj Tešićev roman je *Njujork tajms* proglasio za najzapaženiju knjigu te 1998. godine. *Karu* je u SAD prodat u preko stotinu hiljada primeraka, u Francuskoj se 2012. našao na spisku dvadeset i pet najboljih knjiga, a do sada je objavljen na još nekoliko evropskih jezika. Objavljivanje ovog romana na srpskom jeziku deo je projekta „Stojan Stiv Tešić – Užičanin iz Amerike“, koji je tokom 2016. i 2017. realizovala Narodna biblioteka Užice.

Sadržaj romana *Karu* moguće je prepričati u tek nekoliko rečenica. Sol Karu je razvedeni alkoholičar i „doktor“ za prepravljjanje filmskih scenarija, koji pristaje na predlog omraženog filmskog producenta Kromvela da premontira poslednji film legendarnog reditelja Hausmana i da od njegovog testamentarnog remek-dela skarabudži komercijalnu komediju. Gledajući Hausmanov film, Karu u konobarici, koja se pojavljuje tek u jednoj sceni Hausmanove kamerne ljubavne priče, prepoznaje biološku majku svoga usvojenog sina Bilija i pronalazi je, pa on i Lejla postaju ljubavnici, a Karu u novu verziju filma vraća sve scene u kojima se ona pojavljuje i od nje pravi glavnu zvezdu Kromvelovog „proizvoda“. Upoznaje je sa Bilijem, vodi ih na letovanje u Španiju, nameravajući da im celu istinu otkrije odmah nakon svečane premijere filma koja je na jesen zakazana u Pitsburgu. Na dan premijere, dok naslućuje da su Bili i Lejla postali ljubavnici, Karu ih vozi na izlet van grada, gde doživljavaju saobraćajnu nesreću u kojoj majka i sin ginu, a on umire nekoliko meseci kasnije, u kabini toaleta, nakon što od Kromvela dobije ponudu da od ove tragične priče napravi novi komercijalni filmski hit.

I dok nas lik filmskog producenta neodoljivo podseća na ozloglašenog holivudskog magnata Harvija Vajnstina, Karuovo igranje boga za montažerskim stolom neodoljivo podseća na ono što se nedavno desilo sa najnovijim filmom čuvenog reditelja Ridlija Skota, u kom je jednu od važnih uloga odigrao Kevin Spejsi, na koga se potom sručila lavina osuda izazvana njegovim priznanjem da je seksualno uznemiravao svog daleko mlađeg kolegu.

Producenti filma su ovo generalno nerazumevanje javnog mnjenja za Spejsijevo pokajanje preračunali u potencijalno izgubljeni novac i potom odlučili da sve scene u kojima se pojavljuje dvostruki dobitnik Oskara ponovo snime sa Kristoferom Plamerom, a potom film premijerno prikažu u zakazanom terminu, kao da se ama baš ništa nije dogodilo. I tako se novi film Ridlija Skota nalazi u vrhu lista po zaradi na bioskopskim blagajnama, Kristofer Plamer je čak nominovan za najprestižnije filmske nagrade, a *Karu* Stiva Tešića je najzad pred našim čitaocima, u inspirativnom prevodu Tatjane Milosavljević.

Objavljivanje ove knjige jeste istinski događaj za našu kulturu. *Karu* je roman koji bez ikakve dileme stoji rame uz rame sa velikim delima savremene američke književnosti, a energija sa kojom je napisan, osobeni humor kojim je prožeta svaka rečenica, narativni postupak kojim je ova tragična priča ispričana, te način na koji je tekst duboko smisljeno prožet autorovom erudicijom i njegovim poimanjem kulture ovu knjigu čine jedinstvenim primerom savršenog baratanja svim oruđima modernog književnog izraza kojim se staje u odbranu najosnovnijih načela ljudske moralnosti.

Tešićev *Karu* pripada onim književnim likovima koji simbolizuju celu jednu epohu i njen duh, a tragičnost njegove sudbine i način na koji tu sudbinu ispunjava stavlja ga u red Ras-koljnikova, Mersea ili Jozefa K. Ali, dok su svi oni, i mnogi drugi čuveni književni junaci iz brojnih klasičnih dela svetske književnosti u neprestanom i kobnom nesporazumu sa svetom u kome žive, Sol Karu „kapira“ taj postistinski svet od prve rečenice romana i nema ni

najmanju nameru da ga menja, ali zato ne može da se odupre porivu da ga opiše, nemajući milosti ni prema kome, a posebno ne za sebe: „Nisam samo uzeo remek-delo i pretvorio ga, vođen sopstvenim motivima, u banalnost. Ja sam uzeo nešto i pretvorio to u ništa.“ Duboko je svestan ćorsokaka u kojem se nalazi i ne gaji ni najmanju iluziju da je moguće odvojiti posao kojim zarađuje za život od samoga života.

„Pratim nit priče, radnju, odstranjujem svakog i sve što joj ne doprinosi. Pojednostavljujem ličnost likova i komplikujem svet u kome žive“, reći će na jednom mestu u romanu Sol Karu, da bi potom poentirao zaključkom kako je sve „više dokaza da je moj lični život sada sastavljen skoro isključivo od tih krajnje suvišnih, nepotrebnih scena koje sam tako vešto odstranio iz filmova i scenarija drugih ljudi“.

Nesposoban da se napije uprkos preteranim količinama alkohola koji iz stranice u stranicu romana ispija, Sol Karu ne predstavlja dobro nam poznatog „suvišnog čoveka“ iz zlatnoga doba ruske književnosti, već suvišna postaje upravo stvarnost u kojoj je primoran da živi, a čovečanstvo je „biološka reakcija na odsustvo istine“.

Međutim, ta *posttistska* stvarnost ne samo da se ne može opisati mimo svesti o ključnim književnim delima kulture jednog sveta koji samo što nije izdahnuo, već protagonisti te tako aktuelne, a tako antičke tragedije ne mogu da se prepuste svekolikoj entropiji bez pozivanja na svoje parnjake iz sveta fikcije.

Jer, dok Sol Karu umire (ili je možda bolje reći: iscuruje do poslednje kapi svoga bića), pred njegovim očima se odvija njegov nikad nesnimljeni film *Solarna škuna*, koji govori o Odisejevoj potrazi za Itakom, Penelopom i Telemahom.

Stotinu i kusur stranica ranije, biološka majka Karuovog usvojenog sina će ovog *posttistskog* Odiseja sasvim ozbiljno upitati: „Jesi li čitao Flobera?“ Nakon što se ispostavi da je mislila na *Madam Bovari*, koju opisuje kao „navodno najbolju knjigu koja postoji“, Karu je pita da li to misli na roman. „Da, roman. Šta sam rekla? A, da, rekla sam knjigu. Roman. Htela sam da kažem roman.“

To je hteo da kaže i Stiv Tešić i to je rekao onako kako su to umeli da kažu samo najveći svetski romanopisci. Njegov *Karu* je knjiga kojom imamo pravo da se ponosimo, jer ju je, istina na engleskom, napisao naš čovek; delo bez kog će biti teže razumeti svet u kome nam tek valja živeti.

Možda taj svet, da parafraziramo Karua, i nije bolestan, već je srećan. Bilo kako bilo, to je svet u kome Odisej čita Flobera, a to je, za početak, sasvim dovoljno.